

ПРОБЛЕМА ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ МАЛОЇ ПРОЗИ В ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДАХ Н. В. РОМАНИШИНОЇ

У рецензії на монографію Н. В. Романишиної «Українська художня мала проза: теоретико-методичні аспекти вивчення» (2013р.) автор оцінює внесок рівненської дослідниці у створення чіткої й ефективної системи літературної освіти студентів філологічних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів; аналізує роботу над одним із найактуальніших питань методики навчання літератури – віднайдення особливої, притаманної кожному, зокрема епічному жанру, специфіки викладання.

Ключові слова: *художня мала проза, родо-жанрова природа твору, методична система.*

В рецензії на монографію Н. В. Романишиной «Украинская художественная малая проза: теоретико-методические аспекты изучения» (2013р.) автор оценивает вклад ровенской исследовательницы в создание четкой и эффективной системы литературного образования студентов филологических специальностей высших учебных заведений; анализирует работу над одной из наиболее актуальных проблем методики обучения литературы – научного обоснования неповторимой, характерной для каждого, в особенности эпического жанра, специфики преподавания.

Ключевые слова: *художественная малая проза, родо-жанровая природа произведения, методическая система.*

In review of the monograph N. V. Romanishina “Ukrainian short fiction: theoretical and methodological aspects of the studyng” (Rivne, 2013) the author evaluates the contribution of the researcher from Rivne in creating of the clear and effective system of the literature education of the students of philological specialties of the higher educations institutions; the work on the one of the most actual questions of literature methodics study – finding of the special specificity of teaching, which is inherent in each particularly epic genre.

Key words: *short fiction, genus-genre nature of the composition, methodical system.*

Постановка проблеми. Художня мала проза як своєрідна жанрова система представлена в українській літературі оповіданнями, новелами, нарисами, сатиричними та гумористичними фейлетонами, літературними пародіями, анекдотами, казками, гуморесками, етюдами, ескізами, образками, сюжетними шкіцами. Важливість їх вивчення обумовлюється тим, що вони

становлять основну частину епічних творів, ознайомлення з якими передбачає 70 відсотків змісту шкільних та університетських програм. Художня мала проза XIX – XX ст. – оригінальне явище у національній та світовій літературах – сьогодні широко репрезентована як розгалужена жанрова система у всьому розмаїтті різновидів, модифікацій, варіантів, форм. Увага до неї науковців, письменників, читачів пояснюється тим, що на порозі інформаційного суспільства у наш динамічний час вона допомагає найоптимальнішим чином порушувати проблеми суспільного та особистісного життя і знаходити шляхи їхнього вирішення.

У світлі цього зрозумілою стає увага вітчизняних теоретиків та практиків методики літератури до проблем вивчення новелістики як у загальноосвітніх, так і у вищих навчальних закладах. Помітною подією в українських наукових колах є нещодавно опублікована монографія Н. В. Романишиної «Українська художня мала проза: теоретико-методичні аспекти вивчення» [4].

Аналіз останніх досліджень. Основу вивчення епічних творів у школі та ВНЗ становлять дослідження таких дидактів, як Т. Г. Браже, Н. Й. Волошиної, Н. О. Лаврусевич, В. П. Медведєва, Л. Ф. Мірошніченко, Є. А. Пасічника, Н. М. Сафонові, А. Л. Ситченка, Б. І. Степанишина, Г. Л. Токмань, К. О. Ходосова, А.Б. Уліщенко, В. В. Уліщенко та ін. Переважно вчені в галузі педагогіки не розрізняють методи, прийоми, форми, етапи вивчення, моделі прочитання великих, середніх та малих епічних жанрів.

Мета статті: дати оцінку обґрунтованої та представлені Н. В. Романишиною у вищезгаданому дослідженні методичної системи вивчення студентами філологічних спеціальностей української новелістики на засадах канонічних та сучасних жанрових теорій, із урахуванням здобутків традиційної та інноваційної навчальних моделей.

Виклад основного матеріалу. Сучасні літературознавці, фахівці з методики викладання літератури основну увагу звертають на широкі епічні полотна - романи, повісті, поеми, лишаючи осторонь малі. Н. В. Романишина зауважує проблему: у підручниках для студентів, майбутніх учителів української літератури «/.../ жанр або не визначається, або дається лише мікрожанрове визначення; обґрунтування жанротворчих чинників неточне, непереконливе; відсутнє чітке розмежування, наприклад, «оповідання» й «новели», «повісті» й «оповідання» та ін.; сюжет, проблематика, конфлікт, ідейний зміст творів розглядаються без органічного зв'язку з жанровими законами; проза низки письменників аналізується переважно на проблемно-тематичному рівні» [4, с. 12].

Важливим є визначення авторкою ряду пов'язаних із цим питанням педагогічних проблем, об'єднаних у двох розділах «Вивчення літературного матеріалу в світлі інноваційних педагогічних технологій» та «Можливості інтеграції на літературознавчій основі навчальних дисциплін, які вивчають студенти філологічних факультетів». Із їхнього змісту випливає, що вагомим завданням викладача вищого навчального закладу є активізація пізнавальних процесів та інтересів слухачів класичної наукової лекції, посередництвом якої забезпечується передача студентам 70-80 % теоретичних знань. У зв'язку з цим

дослідниця пропонує низку рекомендацій стосовно того, як вкраплювати у модель класичної лекції з історії української літератури інноваційні технології, за рахунок чого з'являється можливість переборення пасивного ставлення слухача до інформативного матеріалу. У цьому випадку автор дослідження цілком правомірно опирається на головні психолого-педагогічні закономірності активізації пізнавальної діяльності як учнів у школах, так і студентів в університетах. Насамперед вона пропонує для розгляду шляхи «діалогізування» класичної лекції, подачі інформаційного матеріалу у формі блоків, схем, таблиць, формування «платформи» необхідних термінів. Визначаються засоби та методи активізації пізнавальної діяльності студентів у ході вивчення проблем української літератури під час запровадження кредитно-трансферної системи організації навчального процесу.

Однак важливою залишається не стільки зовнішня показова формальність, скільки змістова наповнюваність, сутнісні орієнтири. Автор міцно стоїть на позиціях формування та розвитку як в учнів, так і студентів – майбутніх учителів амбівалентного ставлення до виучуваних об'єктів, розуміючи, що воно як «баланс протилежностей» є підґрунтям для розвитку творчої особистості. За таких умов мислення людини виходить із «полону» дискретної логіки, піднімається на вищий щабель, набираючи ознак багатозначності та парадоксальності, передбачаючи інтеграцію наукового і міфологічного, раціонального й ірраціонального. Така інтеграція здатна поєднувати протилежності, формувати дипластію, яка породжує психологічний феномен ототожнення двох елементів, які одночасно виключають один одного. За рахунок цього автору монографічного дослідження вдається відшукати шляхи формування цілісного сприйняття творчості митця.

Наприклад, у вітчизняному літературознавстві склався своєрідний стереотип, що «Олена» – одне з «ідейно найінтересніших писань М.Шашкевича» (В. Щурат), «пройнята особливо суспільними віяннями» (М. Шалата), оповідає про «справедливість помсти над панамі» (В. Дмитрук); чеснотою твору є «художня реабілітація опришківського руху» (О. Петраш, В. Дмитрук, Л. Гулевич та ін.), що створює видимість пріоритетного мотиву помсти у творчості відомого українського митця. У баченні ж Н. В. Романишиної системний добір творів М.С. Шашкевича, знайомство з його байками, листами, псалмами, проповідями дають можливість прийти до висновку про пропаганду ним християнських цінностей, дозволяють йому називати себе «вірним слугою» Господа, сподіватися бути «запровадженим до храму благословених /.../ біля підніжка трону Його» [5, с. 127]. У цьому випадку, спираючись на зайняту позицію, дослідниця цілком правомірно задається питанням: ... невже отець Маркіян не знав: «Не мстїть за себе /.../ Бо написано: «Мені відомщення, Я відплачу», – говорить Господь» [Римл. 12:19]. «Якось не узгоджується, - пише вона, - з висновком про авторську «так би мовити, внутрішню орієнтацію на можливість збройної боротьби і розправи з гнобителями» (О. Петраш). Знайомство з текстом «Помста і великодушшя», ідея якого закладається в тому, що лавину зла може зупинити тільки добро,

засвідчує, що мотив помсти – один із парадигмальних у творчості М.С.Шашкевича [4, с. 393-394].

Цілісність сприйняття великих блоків навчального матеріалу автор дослідження забезпечує за рахунок висвітлення його у трьох площинах аналізу: компонентно-структурній, функціональній, генетично-прогностичній. Це досягається за рахунок алгоритмів побудови системи лекцій. Показовим щодо цього є «Алгоритм побудови системи лекцій із вибіркової навчальної дисципліни «Розмаїття типів «малого жанру» в історії української літератури ХІХ-ХХ ст.» [4, с. 399]. З одного боку, компонентно-структурний аналіз пов'язується з окресленням корпусу української художньої малої прози, розмаїттям її форм, різновидів, модифікацій; виділенням основних і менш істотних жанрів, традиційних та індивідуально-авторських структур, а з другого боку, площини функціонального та генетично-прогностичного аналізу передбачають простеження шляхів історичного розвитку малої прози; рецепції у літературно-критичних, наукових розвідках; з'ясування традицій, досвіду попередніх епох та умов художнього розвитку української малої прози; аналізу жанрово-стильових систем визначних новелістів ХІХ – ХХ ст.; вирішення проблем організації літературного матеріалу на рівнях змісту, методології, методики; залучення студентів до розроблення методики виучуваних програмових творів.

Завдяки згаданому підходу автору монографії вдається широко використовувати характерний для сучасної методології наукових досліджень відомий тріадний універсальний пояснювальний принцип явищ буття, який попередньо проектувався на сферу педагогіки [3, с. 28-65]. Будучи спроектованим на сферу літературознавства, він допоміг висвітлити три базові аспекти досліджуваного предмета: 1) процесуальний (рух, розвиток, трансформація, зміна); 2) системно-структурний; 3) функціональний (характер взаємодії, детермінація).

Нерідко у своєму дослідженні автор використовує спеціальну теоретичну процедуру узагальнення реальності, яка стосується обґрунтування певних теоретичних узагальнень і полягає, згідно з А. І. Бергом та М. І. Амосовим, у порівнянні моделей різних «поверхів» такого узагальнення [1; 2]. За умов такого підходу, з одного боку, чим вищим є «поверх» моделі, тим більше коло подій вона відображає і осмислює; з другого, – в міру підвищення «поверху» моделі зростають утрати інформації. Щоб зрівноважити ці два процеси і отримати найбільшу кількість відомостей про об'єкт за умов приблизного перекодування, Н. В. Романишина практикує розгляд моделей вищих і нижчих поверхів одночасно. За рахунок цього у неї з'являється можливість мати і «первинну картину», і її різні сенси. Наприклад, з одного боку, дослідниця пропонує увазі читача широкі «полотна» специфіки національної новелістики з погляду класичних та сучасних генологічних концепцій, а з другого, – розглядається розмаїття малих прозових жанрових форм у навчальній моделі літератури, шляхи вивчення малої прози в аспекті дослідження міжлітературних контактів, впливів, запозичень. Нерідко рівень моделі ще більше знижується. Приміром, до порівняння оповідної манери Гр. Тютюнника та Г. Квітки-Основ'яненка, Марка

Вовчка, О. Стороженка, Д. Мордовця або ж авторів специфічно польського гатунку говенди – літературного малого оповідного жанру про цікаві події з життя.

Інтегративний характер дослідження Н. В. Романишиної яскраво прослідковується у розділі «Можливості інтеграції на літературознавчій основі навчальних дисциплін, які вивчають студенти філологічних факультетів». Тут досить широко розкриваються впливи творів українських письменників на розвиток вітчизняної педагогічної думки, міжлітературні контакти, запозичення. Розглядається актуальність концепції викладання літератури на філософських засадах. Особлива увага приділяється екзистенціальній концепції вивчення творчості митців, також інтерпретації в художніх творах «філософії життя» Ф.Ніцше.

Позитивним є те, що автор монографії, хоча й не декларує своїх синергетичних підходів до аналізу літературного процесу, але широко використовує їх, розглядаючи вітчизняний літературний процес, творчість окремих його представників як нестабільну унікальну складно організовану систему з усіма її синергетичними закономірностями.

Висновки. Отже, у монографії «Українська художня мала проза: теоретико-методичні аспекти вивчення» авторка висвітлює актуальні питання педагогіки та літературознавства, теорії й практики навчання літератури; аналізує складні в жанровому аспекті програмові твори; означені у праці підходи (орієнтація на сучасні педагогічні технології, інтелектуалізацію процесу навчання, здійснення дидактичної інтеграції, організацію дослідницької і творчої діяльності) сприяють реалізації нової методології підвищення фахової підготовки сучасних учителів української літератури. Пропоноване увазі студентів філологічних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів, учителів-словесників, викладачів та всіх любителів красного письменства дослідження Н. В. Романишиної є своєрідним і цікавим, корисним для всіх, хто цікавиться вітчизняним літературним процесом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Амосов Н. М. Алгоритм разума / Н. М. Амосов. – К. : Наукова думка, 1979. – 224 с.
2. Берг А. И. Кибернетика и обучение / А. И. Берг // Природа. – 1966. – №11. – С. 32-38.
3. Вознюк О. В. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід : [монографія] / О. В. Вознюк, О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 683 с.
4. Романишина Н. В. Українська художня мала проза: теоретико-методичні аспекти вивчення : [монографія] / Н. В. Романишина. – Рівне : ТзОВ «Принт Хауз», 2013. – 576 с.
5. Шашкевич М. Твори / М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький. – К. : Дніпро, 1982. – 368 с.

Дата надходження до редакції: 22.10.2013 р.